גדי טאוב • חרדים-חילונים

שוב ונשנו

החרדים בישראל אינם משיבים עטרה ליושנה, הם משיבים את הגלות ליושנה. הוויכוח בינם לבין הציונות הוא לכן עמוק ועקרוני בשני היבטיו: לא רק הציונות אינה מקובלת על החרדים, גם הפסיביות החרדית אינה מקובלת על הציונים. ברוח זו בדיוק ביקשה הציונות לשנות את חייהם של היהודים: להפוך אותם, כלשונו של בן־גוריון, לאנשים "עו־מדים ברשות עצמם", אנשים שלוקחים אחריות על גורלם.

המאבקים הצפים בזמן האחרון בין המגזרים – החציונים בי־רושלים, הגיוס לצה"ל החורר רועלה לפרקים, הכתבת המדיניות הכלכלית בידי ש"ס, הגיוח לימודי הליבה – כולם נוגעים באי־הסכמה מרכזית זו: בעיני הרצל ובן־גוריון המדינה היא הביטוי הממשי של עצמאות היהודים. בעיני החרדים המדינה היא שלי־טון זה, וכמו בגלות צריך להוציא ממנו כמה שאפשר ובמקביל לראות בו כוח משוקץ, שדאגה לעתידו וליציבותו אינה מע־ניינם של היהודים.

לכן, למשל, שיעור השחייתות העצום בש"ס, שאותו הזי־כיר לפני זמן מה ירון לונדון במדור זה, אינו עדות לאופי שר־נה שיש לאנשי ש"ס, אלא לחולשת המעצורים בפני גזילה מן הקופה הציבורית: מהפדיץ אפשר לקבל הטבות, אבל הכללים שהוא מכתיב הם "גזירות" יותר משהם חוקים. השותפות במש־חק הפוליטי היא דרך לקבל בחסד, ולא זכות שכל האזרחים שו־תפים לה. לכן אין זה מקרה שהרב עובדיה יוסף לא יצא מעו־לם נגד השחיתות במפלגתו: המחויבות לחוק איננה עניין מו־סרי אלא פרגמטי.

איננו יכולים להכריח את החרדים לקבל את העיקרון של אחריות האדם על גורלו, אבל אנחנו ממש מעודדים אותם להתנער מהאחריות לעמוד על רגליהם

אבל כשם שלחרדים יש תחושה שהם אחראים לגורלם של יהודים חילונים במובן הדתי – עליהם לנסות ולהחזיר אותנו לדרך הישר, כלומר לדרך התורה – כך לציונות יש תחושה של אחריות כלפיהם במובן הפוליטי. היא מבקשת לעודד אותם לה־פוך לאנשים עומדים ברשות עצמם – גם כלכלית וגם כשות־פים למחויבות למדינה המשותפת. לכן, למשל, הוויכוח על תו־כנית הליבה אינו רק ויכוח על תרבות, אלא גם על יכולתה של המדינה למלא חובה חשובה שלה: לספק לאזרחיה אמצעים לע־מוד ברשות עצמם – כישורים שבעזרתם יוכלו להתמצא ולה־תפרנס בעולם כלכלי מודרני. כניעת המדינה בנושא תוכנית הליבה היא, לכן, בגידה במחויבותה כלפי ילדי החרדים.

ישראל מעניקה למיעוטיה אוטונומיה תרבותית וחינוכית רבה. אבל אין היא מחויבת לממן חינוך שהיא סבורה כי הוא מזיק. העובדה שוויתרנו על התניית מימון מדיניתי של חינוך במחויבות לתוכנית ליבה בלימודים היא טעות מהצד הפרגמ־טי ומהצד המוסרי כאחד.

אבל קשה בהרבה מהטעות הזו היא הכניעה בנושא קצבאות הילדים. נתניהו הרוויח את כיסאו בשל הכניעה הזאת, והוא דווקא מודע למחירה. מאחר שמחקרים הראו הפחתה דרמטית בשיעור הילודה עם ביטול הקצבאות, החזירן פירושה הגדלת הסקטור החרדי תוך הקטנת יכולתו להתפרנס.

מה עושות הקצבאות? הופכות את השיקול הכלכלי והפר־גמטי – את האחראות ההורית – על ראשו. במקום שאדם יברר אם הוא מסוגל לפרנס עוד ילד, הוא מתפרנס מהולדת עוד ילד. דים. איננו יכולים להכריח את החרדים לקבל את העיקרון של אחריות האדם על גורלו, אבל במקרה הזה אנחנו ממש מעודדים אותם להתנער מהאחריות לעמוד על רגליהם.

הם עומדים, בעזרת השם, על רגלינו. במו ידינו אנחנו מק־טינים את הרגליים ומגדילים את הסקטור שהן יצרכו לשאת. זה המחיר האמיתי של כיסאו של נתניהו. ■

אריאל רובינשטיין • משבר באקדמיה

מי מנהל את האוניברסיטה

אם הייתי יורד מהמאדים (או ממגדל השן) והיו אומרים לי שבוועדים המנה־לים את האוניברסיטאות יש אנשי צי־בור, הייתי מתמוגג. הייתי מתרשם מפתיחותן של האוניברסיטאות, המאפשרות לאנשים המייצגים את האינטרס הציבורי להתייצב על משמר ייעי־דן התרבותי, המדעי והחינוכי, כמו גם לשמור על יכולת קיומן הכלכלית. הייתי מניח שאנשי הצי־בור הם בעלי רקע מגוון. שיש בהם סופרים ומ־שוררים, מתכנים ומדענים עתירי ניסיון, אנשים עם ותק בניהול ציבורי, אנשים שיש להם היכו־לת להשלים את מה שמי שמקדיש חייו למחקר אקדמי מופשט אינו מצטיין בו.

עיון ברשימות אנשי הציבור המופיעות בא־תרי כמה מהאוניברסיטאות המובילות בישראל מגלה תמונה שונה מאוד לגבי זהותם של "אנ־שי הציבור". במכון ויצמן מכנכים אנשי נד־ל"ן, יהלומנים, בכירי חברות ביטוח, סופרפארם, אורמת, ובזק. באוניברסיטה העברית רוב אנשי הציבור קשורים בחברות כמו בל"ל, מדיניל ורב־לוז, אולם האוניברסיטה הירושלמית ראויה לש־בח על כך שבוועד המנהל אותה אפשר למצוא אשת ציבור של ממש (שופטת בית המשפט בדי־מוס דליה דורנר). באוניברסיטת תל אביב הת־מונה פשוטה מפשוטה. הוועד המנהל קטן, די־רקטוריון של ממש. כל אנשי הציבור הם חב־רים בכירים במסדר אצולת העסקים הישראלית. מנתונים באחד האתרים עולה שארבעה מחברי הוועד המנהל של תל אביב משמשים כדירקטו־רים ב־46 חברות, וכמה מהם אף מופיעים כחב־רים בגופים ניהוליים של מוסדות אקדמיים וס־מי־אקדמיים אחרים.

אין לי ספק שאנשי העסקים המשמשים כ"אנשי ציבור" בוועדים המנהלים את האוני־ברסיטאות מקדישים מזמנם היקר מתוך כוונות של זהב (והיכרות מועטה של העולם האוניב־רסיטאי), ובאים עם מלאי בלתי נדלה של מרץ (ומחסור בזמן), המון קשרים (ומעט מזומנים שהם מוכנים לתרום). הם מאמינים ביושר בכישוריהם לסייע לאוניברסיטאות, ויש מהם המעוניינים להשפיע על דרכן. איש מהם לא התפרץ לתפ־קיד, אם כי כמה מהם דווקא היו די להוטים לש־מש בתפקידים "כפויי תמודה" אלו.

החטא הקדמון הוא משל הפרופסו־רים: אנשי העסקים הוזמנו לוועדים המנה־לים על ידי קברניטי האוניברסיטאות עצמם, מתוך אמונה תמימה שהקרבה לעולם העס־קים תסייע למוסדות בקיבון מעות. אלו ואלו הדהיזו את העובדה שבסופו של דבר כמעט כל התקציב האוניברסיטאי, כאן ובחו"ל, בא בעבר, בא בהווה ויבוא בעתיד מהמדינה.

"איש הציבור" נהנה מזכות חיתר להביע דעה ולא לתת דין וחשבון לאף אחד, בודאי שלא "לציבור", שלא שלח אותו לשום מקום. רבים מאנשי העסקים הללו לא מסוגלים להשתחרר מהתפיסה, שדרך ניהול האוניברסיטה צריכה להיות כמו דרך הניהול היחידה המוכרת להם: זו של דירקטוריון של חברה. ל"אנשי ציבור" אלה יש לעיתים דעות חזקות על דברים שמוטב שלא יתעדבו בהם. את נשיא האוניברסיטה לא צרי־כים לבחור או להדיח אנשי עסקים. ההחלטות, בדבר פתיחה וסגירה של הוגים, מדיניות המעו־נות ושאלת השכר הדיפרנציאלי כרוכות בשא־לות אקדמיות ועריכות שאל לאנשי העסקים להתערב בהן.

כן, בחברה הישראלית מתנהל מאבק שלי־טה. האליטה העסקית קיבלה בעשורים האחרו־נים כוח עצום על חשבון קבוצות אחרות, לר־בות הציבור והפוליטיקאים המייצגים אותו. הם שבר הכלכלי, למרות היותו תוצר כישלונו של המגזר העסקי, פגע רק מעט במגזר זה. מרובר במאבק תרבותי על דמותנו. אין בו לבן ושחור, טוב או רע, אבל יש בו הרבה תאות כוח ויצ־רים. את האוניברסיטאות צריכים לנהל מי שמ־בין מהי אקדמיה. בביקורת ראוי שיהיו מעור־בים אנשים בעלי ראייה ציבורית רחבה, לרבות אנשי עסקים שלכמה מהם תרומה ניכרת לעו־לם האקדמי הישראלי. אבל, "אנשי הציבור" המ־קצועים, מוטב שיסירו ידיהם מניהול האוניב־רסיטאות, ואם בא להם, שיתמקמו במקום הראוי להם, יציע המעודדים. ■

יגאל משיח • חוק הקולנוע

סרט מלחמה

בתחילת שנות ה־80 ביקש ממני זאב בי־רגר, יו"ר "הקרן לעידוד סרטי איכות", להצטרף לניהול הקרן לצד ברוך די־נר ז"ל, איש יקר, מחלוצי הקולנוע הישראלי. זו הייתה קרן צנועה מאוד. לסרטיהם ששברו חו־לקו כ־80 אלף דולר לסרט, בהנחה ששאר הת־קציב יגיע באופן פרטי. אבל בדרך כלל הופקו הסרטים רק במחיר גבוה יותר, והיות ואז (קשה להאמין) הייתה הקרן הדלה הזו מקור המי־מון המרכזי לסרטים בעלי יומרת איכות, נשל־חו אליה מאות מסרייטים. התסריטים נקראו ע"י לקטורים מנוסים, אך בגלל עוניה של הקרן נ־תרו רובם על המדף אל מול עינינו הכלות. אנ־שים טובים זכו במענקים: צפל, איתן גרין, נסים דיין, אורי ברבש, שמעון דותן, אני נשר, רנן שור ואחר מהם, ג'אד נאמן, גם זכה לאחרונה בפרס ישראל על פועלו.

את הסרטים הישראליים שהצליחו בק־רב הקהל הישראלי אפשר היה לספור על יד אחת. זה היה הקולנוע הרואי של עבודה בהתנ־דבות, קימוץ אדיר בהוצאות וסגרוויצ'ים מה־בית. הקהל הישראלי, שחונך על ברכי הקולנוע אמריקאי וצרפתי, מנוסה ועשיר, לא סלח לפנ־מיו הבדוריים של הקולנוע האידיאולוגי הישרא־לי, שרובם בצעו מעוני גרוע.

ואז, ב־2001, לאחר מאמצים סיזיפיים של קו־מץ אוהבי קולנוע, בא החוק. חוק הקולנוע נגר־סתו הראשונה העניק לתעשיית הקולנוע מחצית התמלוגים שהפרישו גופי השידור למדינה. זה לא היה הון עתק, אבל סכום שאיפשר להתאושש ול־עשות. המהפכה הייתה מיידית. בתחום התרבות, אני לא מכיר קשר פורה ומיידי שכזה בין השקעה לתמורה. שונתה חוזת הסרטים, השתפרה מקצו־עיתם והקהל התחיל להגיע לאולמות.

גם הקולנוע הדוקומנטרי זכה לתקצי־בים ובשקט פרצה מהפכה: קולנוע אישי, אמיץ, אידיאולוגי עשה מה שצריכה הדוקומנטציה לעשות: להתבונן בחברה הישראלית בביקורת, בחוליה, בנגעיה, גם בהישגיה.

היו שקראו לפריחה הזו נס, אבל נס לא היה כאן. הייתה תעשיית קולנוע מובטלת שהמתינה לחמצן. צלמים, עורכים, שחקנים, נהגו מוניות והתפרנסו ממלצרות וממלאכות שכאלה וציפו לקולנוע. והוא בא בדמות חוק הקולנוע.

מפעם לפעם, כשאני מבחין בקהל שחוכך בדעתו אם להיכנס לסרט ישראלי או אמריקאי, אני כמעט צובט את עצמי.

זה הנס התרבותי בעיני למי שגדל כאן, כמוני, על ברכי נמשך לקולנוע שלנו. בפסטיבלים, בתח־רויות כמו ה"אוסקר", מתחרה הקולנוע הישרא־לי כשווה. למאות הסטודנטים יש אפיק חלומות במציאות. אני יודע, זה נשמע מעט דביק, אבל אני בא ממקום שבו הפיקה הקרן לעידוד סרטי איכות שלושה סרטים עניים לשנה שאיש לא ראה. היום מתחרים על פרס האקדמיה הישרא־לית לקולנוע 26 סרטים עלילתיים.

כל המהפכה הזו עלולה להסתיים מכות גזמה פוליטית, מהמטופשות הזכורות לי. פוליטיקאים הרימו יד נגד החוק בשם תרגיל ילדותי, "להכ־ניס לקולאליציה", וכמו באמירה הידועה, "חתכו את האף כדי להרגיז את הפנים". ■

הכותב הוא ראש ממלול עיתונות במכללה למינהל, הממלול האקדמי

נחום ברנע • שני נסיכי הפשרה

לא יודעים להחליט

אתמול מלאו שלוש שנים למלחמת לבנון השנייה: לא בדיוק סיבה למסיבה. יש דברים שהשתנו כאן מאז 12 ביולי 2006 ויש דברים שלא השתנו כלל.

בתחום אחד לפחות חל מהפך של ממש: בהנהגה הלאומית. הדחנו צמרת פוליטית שקיבלה את החלטותיה בחיפזון־יתר, וקיבלנו במקומה צמרת פוליטית שלא מסוגלת להחליט בכ־לל. רצינו יוליוס קיסר, קיבלנו שני המלטים, נסיכי דנמרק.

נדמה שמיותר יהיה לשוב ולנתח את המשגים שעש־תה הממשלה בראשות אולמרט, עם פרץ כשר ביטחון וח־לוץ כרמטכ"ל, במהלך הקרחתני שהוציא את צה"ל למל־חמה ובניהול המלחמה עד לסיומה. הדו"ח נכתב, המסק־נות הוסקו, ומה שלא נאמר בדו"ח הוכרע בתודעת הקהל ובזירה הפוליטית.

שנתיים וחצי לאחר תום המלחמה עלתה לשלטון ממשלה חדשה, שבמרכזה שניים: בנימין נתניהו ואהוד ברק. הם הגיעו אל צמרת השלטון לאחר שהתנסו בכל, בשלטון ובאופוזיציה, בראשות־הממשלה ובניהול המשר־דים הבכירים שלה. אין מעמד שלא היו בו, אין תהליך שלא השקיפו עליו מקרוב. ההתנסות המצטברת שלהם אמורה הייתה לשרת אותם בתפקידיהם החדשים־ישנים.

אלא שהתנסות לחוד וניסיון לחוד. ניסיון הוא משהו שלומדים ממנו; התנסות היא פריט ביוגרפי שמקשט נייר של קורות חיים. שמריהו לוויך, מראשוני העיתונאים בא־רץ, כתב פעם משפט שמבהיר את ההבדל. "אדם יכול לא־כול תפוחי־אדמה ארבעים שנה, אבל זה לא הופך אותו למומחה לבוטניקה". נתניהו וברק אכלו הרבה תפוחי־אד־מה במהלך הקריירה שלהם, בכך אין ספק. השאלה היא במה האכילה השביחה את כישוריהם.

נתניהו הסיק מהתנסויותיו שתפקידו של ראש הממשלה הוא להיות טוב ומיטיב. נדמה שהאדם האחרון שנתניהו אמר לו "לא" היה ציפי לבני (הוא גם אמר "לא" ליובל שטייניץ, אבל רק בגלל שהוא אמר "כן" לתכתיבי יושב־ראש ההסתדרות, לשדולת הבאסטיונרים, ללובי הפירות והירקות ולאיומי ש"ס וישראל ביתנו, מפלגתו של שר התיירות). נתניהו, שקנה לו שם כאדם נחרץ ובעל מש־נה סדורה כשהיה שר אוצר, איבד על כס ראש הממשלה גם את נחישותו וגם את משנתו הסדורה. כל מה שרצה הוא להגיע ל־15 ביולי עם תקציב מאושר.

ברק נודע כמי שמתקשה לקבל החלטות עוד בממשלה הקודמת, כולל החלטות חיוניות לביטחון. בשבוע שע־בר נשא נאום באוכזרה לציון שלוש שנים למלחמה בלב־נון. בנאומו הפריד בין הלוחמים, שאת גבורתם הילל, לבין הדרגים מעליהם, שאותם ביזה. אילו למד ברק מהניסיון היה יודע, שמי שגר בבית זכוכית לא זורק אבנים.

במשך חודשים התקשה ברק להחליט את מי ימנה לת־פקיד סגן הרמטכ"ל. להחלטה יש השלכה לא רק על זהותו של הרמטכ"ל הבא, אלא גם על זהותו של מי שיתמנה לר־מטכ"ל אחריו. בסוף החלטה החלטה, שהיא חצי תה חצי קפה. הוא חשש שמא ירגיז את הרמטכ"ל, גבי אשכנזי, שהתנגד בתוקף למינויו של אחד המועמדים. אין פלא שקציני צבא התחילו לקרוא לו בסרקאזם, מאחורי גבו, "עוזר הרמטכ"ל".

שלא לדבר על חוסר יכולתו להחליט מה לעשות בשני הקצינים הבכירים בלשכתו, האם לקדם אותם או להקפיא אותם או לשגר אותם לאורוחות. הלשכה היא המקום הרא־שון שבו נחשפים הכישורים המנהיגותיים של פוליטיקאי. אפשר לקרוא לזה "מבחן פולישוק". ביניהם, לא נתניהו ולא ברק עוברים אותו בהצלחה. ■

מראה מקום • אילן ספירא

המכביה. מה? יש סופטבול בישראל? אז לכל מי ששאל: יש. סופטבול דומה מאוד לבייסבול, אלא שהמגרש קטן יותר, הכדור גדול יותר והזריקה של המגיש שונה. בנבחרת הישראלית 17 שחקנים, תשעה מתחרים על המגרש. רוב השחקנים ממוצא אמריקאי ודרום־אמריקאי, אבל יש גם כמה צברים. ההתמודדות היא נגד נבחרות מקנדה, ארה"ב, מקסיקו וונצואלה. המשחקים מתקיימים בכפר הבפטיסטים, ליד פתח־תקווה.

יגאל סרנה • השוק האפור

פריחת הקוצים

למגפה יש תמיד סימנים מוקדמים. רמזים. שמו־עה על אנשים שנופלים פתאום ברחוב. עכברו־שים בפתחי מרתפים. משהו באוויר. בתל־אביב זו הופעתם של רכבים שחורים. מה שהתחיל בשמועה על משבר עולמי ונפילת מיידופיים וממנפי עולם גלובליים, המשיך כהרגלו בקיצוץ שכר, בעניים ובבינוניים שהת־בקשו להדהד עוד חור, בפקידת הבנק שהתחילה להתקשר אחת לשבוע, ועתה אל המראה המצמרר של מאות כלי רכב כהים, לקסוס, מרצדס, ב.מ.וו, כמעט תמיד שחו־רים, שמסתובבים כפטרול אימה בעיר בכל שעות הי־ממה. ותמיד יושב בהם צמד גברים קודר, אטום מבט. הם נעצרים ליד חנויות החלפת כספים, אף שנדמה כי איש אינו נכנס אליהן, ולידר משרדים שאינם מוכרים דבר.

לכל נהגי הרכבים האלה אותו מראה, שגורם לך לע־קוף אותם אם יחסמו מעבר חציה, לא להעיר. "הם היחי־דים שעושים עכשיו המון כסף", אמר לי חבר תחקי־רן. "הם שולי הארץ הנעים עתה אל המרכז, נישאים על גלי המגפה. הבנקאים האפורים שפורחים בעת אסון. והם הבנקאים הכי אישיים שתפגוש. לזקנה מסכנה שתוכיר להם את אמא שלהם יתנו הלוואה בריבית של 6% לחו־רש. ממישהו שלא מוצא חן בעיניהם ינשכו 20% לחו־רש. ריביות יגיעו ל־500 אחוז בשנה ויותר, לפי העין, לא רק לפי הערבויות. יש להם עין חדה של סחטן. הם בכל מקום. מלווים ומחכים".

אם אין לך להחזיר 130 אלף או 300 אלף כעבור זמן, אין בעיה. יש לאחותך, או לאמך או לסבתך. יש לך דירה, אוטו, מגרש, נכסים משפחתיים

החבר דיבר על כל אלה שנחנקים עכשיו: עסקים קט־נים, נגרויות, בתי דפוס, מכולות, מפיצים. "בא בעל עסק חנוק ומקבל מהם 100 אלף שקל. במזומן. בלון תמצן לע־בור את המזן הקשה. הם נותנים ולא מודאגים. אילו נתתי לך 100 אלף, הייתי מודאג. להם יש מערך גבייה. אם אין לך להחזיר 130 אלף או 300 אלף כעבור זמן, אין בעיה. יש לאחותך, או לאמך או לסבתך. יש לך דירה, אוטו, מג־רש, נכסים משפחתיים. ככל שיתרבו אלה שלא יוכלו להחזיר, כך יתרבו נכסי האפורים. בשנה הקרובה הם יג־רפו כמו במונופול – חנויות, נכסים, בתים.

"תחשוב על הארץ כעל מקום של פרחים וקוצים", אמר לי החבר. הוא תחקירן כלכלי טוב, שמצא עצמו בלי פרנסה. זה לא זמן טוב לתחקירנים. "עכשיו זה זמן הקו־צים. הם צומחים כשהכל חדל לפרוח. הכסף הוא הסם שלהם. מכורים. זה העסק שלהם". כשהוא דיבר, חשבתי כי האפורים הם רק הקצנה לאחרים בארץ, שתאוות הב־צע השתלטה עליה כליל.

ככל שמתהדרת טבעת החנק הכלכלי, כך יותר נז־קקים להם. רבים יתקיימו עוד זמן־מה הודות להם, ואחר כך יקרסו. זו עסקה שטנית: אוויר לזמן קצר כדי לשבוע ולהיחנק אחר כך. ישראלים רבים כל־כך מן המעמד הבי־נוני, שמחזיק את כל הארץ על גבו, מנסים להתקיים כפי שחיו בעבר. הלחצים פה רבים כל־כך שאתה חייב להתנ־הם ולשכוח: נסיעה, בית קפה. קניות. לחיות כפי שהתר־גלת. להמשיך לתת לילדים. ובסוף, כשהבנק משיב פניך ריקם, לקחת מהם הלוואה.

"אלה הם עכבורושי המגפה", אומר לי החבר. כשעל מסך הכספומט שלך מופיע: יתרתך למשיכה 19 שקל, נפתחת דלתם של הרכבים השחורים. המומחים כבר מנ־באים בקוצר רוח שהמשבר עומד להלוף. מצאנו גז. נח־לצנו מרומניה. המינוף פחת מעט. קיצצנו עוד קצת בע־לויות האנושיות. האוליגרכים מתאושרים, המשק מת־רומם. אבל רבבות יתכווצו, יתרסקו, יישארו בשבי "האפורים", שיתיבעו את המגיע להם פלוס ליטרת הרעי־בית והדם. יתרבו הקוצים. ■

© כל הזכויות שמורות לידיעות אחרונות בע"מ
אין להעתיק, להפיץ, לשכפל, לצלם, לתרגם, לאחסן במאגרי מידע, לשדר בדרך כלשהי (בכתב, בדפוס או במדיה אחרת) – ובכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר – חלק כלשהו של העיתון (לרבות טקסט, איורים, צילומים, תמונות, מפות, גרפיקה) הן בגרסה טקסטואלית והן בדפים מעוצבים, לרבות באמצעות הקלטה והקלדה, ללא אישור מפורש בכתב מהמוציאה לאור, ידיעות אחרונות בע"מ